

Slavoj Žižek om Trumps USA, kriget i Ukraina m m

I de två följande artiklarna kommenterar den slovenske filosofen, sociologen m m Putins Ryssland och Trumps USA, kriget i Ukraina och Gaza.

Första artikeln är en intervju, medan den andra är skriven kort efter vicepresident Vances hårda angrepp mot Europa under säkerhetskonferensen i München 14 februari i år,¹ och klargjorde att relationerna mellan USA och Europa blivit allt sämre, medan de med Putin blivit allt varmare. Att så verkligen var fallet visade den fortsatta utvecklingen med all önskvärd tydlighet: Trump föredrar Putins Ryssland och dennes allierade (Iran och Nordkorea) framför Europa, samtidigt som han sticker kniven i ryggen på Ukraina och puffar för högerextremistiska odemokratiska krafter i Europa (Orbán Ungern, Alternativ för Tyskland m fl).

Humor och heroism

Kate Tsurkan, intervju i *Kyiv Independent* 29 januari 2025

I tider av krig kommer grundläggande frågor om överlevnad, moral och identitet inte bara att dominera samtalsklimatet, utan även avslöja sprickorna i de globala politiska ideologierna. Genom larmet från mediernas narrativ och partiväsandets skyttegravar lyckas ett fåtal röster som tränga igenom tumultet med en skarp kritik och ta strid kring de obekväma sanningar som andra ofta undviker.

Slavoj Žižek, den slovenske filosofen som är känd för sin eklektiska blandning av psykoanalys, marxism och kulturkritik, fortsätter att utmana konventionellt tänkande kring global politik, krig och invecklade dilemman i vänsterpolitiken.

I en intervju med *Kyiv Independent* diskuterar Žižek humorns roll i krigstid, rötterna till den traditionella romantiseringen av Ryssland i Väst och vänsterns tillkortakommanden när den ställs inför Ukrainas kamp för överlevnad.

Kyiv Independent: Det ständiga hotet om ett ryskt kärnvapenangrepp under de gångna tre åren har skärpt ukrainarnas svarta humor som ofta frodas i krigstid. Varför tror du att det fortfarande chockar utländska observatörer att folk kan (och behöver) skratta döden i ansiktet?

Slavoj Žižek: Jag är misstänksam mot dem som möter andras lidande med tårar och dramatiska sympatiuppvisningar. Min erfarenhet är att folk som uppför sig på det sättet oftast inte är de som har en bakgrund av verkligt lidande. Det är en känslomässig uppvisning, likgiltig för den verklighet som det innebär att uthärda smärta.

Jag berättar ofta historien om en australisk aborigin som besöktes av observatörer från Väst med välvilliga avsikter. Aboriginen säger åt dem: ”Om ni har kommit hit för att visa sympati för vårt lidande och visa medkänsla, åk hem. Men om ni har kommit hit för att kämpa vid vår sida, då ska ni stanna.” Jag tycker att detta fångar det totala hyckleriet på pricken, samma sak som vi ser i större skala gentemot folket i Ukraina, Gaza och på andra håll idag.

När lidandet är outhärdligt kan du inte gräva ner dig för djupt i sorgen därför att du fortfarande står mitt uppe i den. Antingen avskärmar du dig helt och blir något slags kuf, eller också uthärdar du genom humor. Till och med i Auschwitz skämtade judar om sitt läge – det var deras sätt att hantera det fasansfulla. Först senare, på 1950-talet, började de få en viss känslomässig distans till sina upplevelser och ett verkligt sörjande och reflektion kring tragedierna blev möjligt.

¹ Se t ex [JD Vance i hårt angrepp mot Europa i tal i München](#) (SVT)

Samma sak hände under kriget i Jugoslavien, speciellt efter massakern i Srebrenica. Inför sådana trauman sökte människor sin tillflykt till skämtande för att hantera situationen. Humor var det enda sättet att överleva emotionellt. Jag ser inget respektlöst i det.

Har du läst Primo Levis klassiska memoarer från Förintelsen, ”Är detta en människa?” Han beskriver ögonblick som trots ångesten är närmast komiska. Till exempel, vid den månatliga selekteringen när fångarna tvingades springa förbi en SS-officer som snabbt skulle besluta om de var tillräckligt friska för att arbeta eller skulle skickas till gaskamrarna, förberedde sig fångarna för detta korta ögonblick av bedömning. De nöp sig i läppar, kinder eller magar för att framstå som rödblommigare och friskare. Dessa scener är absurt tragiska men också mörkt komiska.

Det finns tillfällen som går bortom fasorna, till och med bortom hjältemodet. I koncentrationslägren – eller stalinismens Gulag för den delen – var situationen så desperat att det inte fanns rum för den traditionella bilden av hjältemod. Du kunde inte spela den modiga martyrens roll, ställa dig utmanande och säga: ”Var så god, skjut mig, jag kommer aldrig att förråda mina principer.” Förhållandena var helt enkelt för extrema för det.

Ingen borde skämmas för att ta till humor eller andra sätt att stå ut med kriget. Det innebär inte något förräderi mot din belägenhet – det kan faktiskt ge dig styrkan att kämpa vidare.

Kyiv Independent: Ja — ett slags klarsyn uppstår när du till fullo förstår den verklighet du står inför.

Slavoj Žižek: Har du sett Oleh Sentsovs dokumentär ”Real”? Det är en av de bästa filmer jag någonsin sett. Sentsov upptäckte när han hade permission (från militären) att den kamera som han haft monterad på hjälmen hade fångat bilder från en strid, och han använde de bilderna för att skapa filmen.

Det som jag älskar med ”Real” är att den undviker två vanliga fällor när man skildrar ett krig. Å ena sidan undviker den att hamna i falsk pacifism – den förenklade uppfattningen av krig bara är meningslöst våld och dödande. Å andra sidan undviker den romantiserande heroism. Den ger inte efter för idén att krig är ädelt.

Titeln är inte en referens till ”verkliga” färor utan är egentligen kodnamnet för en position (till vilken Sentsov försöker organisera en evakuering av sin enhet under attacken) – man använder kodnamn hämtade från fotbollsklubbar som Real Madrid, Barcelona, och så vidare.

Sentsovs film fångar krigets absoluta absurditet. Den sätter fingret på något grundläggande: verkligt hjältemod handlar inte om att fly in i fantasier om kriget som något glamoröst eller ärorikt. Det handlar om att utmana det sanslösa, meningslösa krigets våld samtidigt som man fortfarande inser nödvändigheten av att kämpa.

Vad som är ännu mer anmärkningsvärt är, om jag förstått rätt, att efter att ha slutfört filmen återvände Sentsov till fronten. För mig är detta verkligt hjältemod.

Kyiv Independent: Trots Rysslands avskyvärda krig mot Ukraina ser vi att fascinationen inför allt ryskt fortsätter i den västliga kulturen. Det verkar som om världen fortfarande inte har kommit förbi Voltaires beskrivning av det ryska imperiets kamp för att frigöra sig från barbariet och ta till sig Upplysningen. Det kittlar fortfarande. Vad tror du denna envetna romantisering beror på?

Slavoj Žižek: Det har alltid ifrågasatts om Ryssland verkligen kan bli demokratiskt. Men vi ska inte generalisera. Många personer som uppfattas som ryska hjältar – från Ivan den förskräcklige till Peter den store och Katarina den stora – såg sig själva som auktoritära västliga reformatörer. Även Stalin är en del av denna tradition.

När Stalin var ung frågade någon honom hur han skulle definiera en bolsjevik. Han svar var: ”En kombination av rysk messiansk hängivenhet och amerikansk pragmatism.” Detta avslöjar en intressant dynamik – bolsjevikerna var alltid hemligt förälskade i energin och dynamiken i den amerikanska modellen. Deras utmaning var att lista ut hur man skulle sammansmälta detta med deras ideologiska vision.

Därför skulle jag inte avfärda Putin som en relik av någon gammal rysk tradition. Nej, Putin representerar det värsta i en långvarig trend i rysk historia, en som härstammar från personligheter som Ivan den förskräcklige och Peter I – auktoritära reformatörer som försökte modernisera Ryssland, men på sina egna villkor genom brutalt centraliserad kontroll. Denna auktoritära modernisering har kraftfulla historiska föregångare som även kan härledas till traditioner från Fjärran Östern.

Exempelvis uppstod under tidigt 1900-tal panasianismen i länder som Kina och Japan. De stod inför ett liknande dilemma: hur skulle man kunna komma i fatt Väst när det gällde teknologi och ekonomi utan att förlora sin kulturella identitet till västlig liberalism. Deras lösning? Fascism.

Lägg märke till inte bara Alexander Dugin, utan hela gruppen av ideologer som omger Putin. Deras centrala idé – rena skräcken – är föreställningen om Eurasien, denna mystiska euro-asiatiska identitet. Det är en sådan enfaldig, vulgär, fascistisk tankegång. Å ena sidan denna primitiva orientalism: accepterande av idén att Öst är passivt, efterblivet, dumt. Å andra sidan, karikatyren av västlig liberalism, ett slags dekadent självförstörelse genom överdriven individualism. Naturligtvis positionerar de Ryssland i den magiska ”rätta balansen” – den förmodade perfekta syntesen i en individ i ett harmoniskt, fritt samhälle.

Kyiv Independent: En del inom vänstern har ifrågasatt ditt stöd för Ukraina. Varför tror du att de har så svårt att se det här kriget som ett typexempel på en mindre nation som gör motstånd mot en större kolonialmakt?

Slavoj Žižek: Det är otroligt för mig hur många pseudo-vänsterister som dras till denna märkvärda fascination inför Ryssland. Trots att de medger att Putin är förskräcklig så klamrar de sig ändå fast vid idén att Ryssland på något sätt skulle vara mindre påverkat av västlig konsumism, på något sätt bevarar mer av ”autentiska” mänskliga relationer. Exempelvis förklarade en idiot en gång för mig att medan Väst intresserar sig för promiskuitet och sexuell frihet så är ”sann kärlek” fortfarande möjlig i Ryssland.

Denna romantiska uppfattning om Ryssland kombineras ofta med en annan vänsteristisk dogm: att NATO är det fundamentalt onda. Enligt denna uppfattning måste var och en som befinner sig i konflikt med NATO ha något gott eller förtjänstfullt i sig. Enligt denna logik är Ukraina inte berättigat till stöd eftersom det uppfattas som att det bara utkämpar ett ”proxykrig” för NATO:s räkning.

Det plågar mig att de behandlar ukrainare som något slags idioter – de ger en falsk bild av det val som ukrainarna står inför. Denna överförenkling ignorerar fullständigt verkligheten. För ukrainare står valet inte mellan fred och krig – valet står mellan att göra motstånd eller att försvinna som nation. Rysslarna har gjort detta fullständigt klart.

När folk säger: ”Vi borde sluta stödja Ukraina och trycka på för förhandlingar med Ryssland”, svarar jag: ”Kanske – men det beslutet bör i sista hand fattas av ukrainarna.” Men är de medvetna om att Ukrainas nuvarande förhandlingsstyrka, om den existerar, är helt beroende av dess motstånd? Utan stöd från Väst skulle Ukraina aldrig ha nått en position där förhandlingar ens är möjliga. Det är fullkomligt uppenbart.

Kyiv Independent: Vi har sett en strävan, speciellt från högern, inklusive delar av kretsen kring USA:s president Donald Trump, att misskreditera Zelenskyj – att falskt utpeka honom som korrupt, alltför beroende av utländsk hjälp och håna hans mediaträning snarare än att erkänna den som en styrka. Detta tillsammans med vänstern som upprepar idén att Ukraina är indraget i ett ”proxykrig”. Vad säger dessa förändringar i den globala allmänna opinionen om den politiska maktens dynamik, manipulering av media och hur de formar den allmänna uppfattningen inför ett krig som handlar om total utplåning?

Slavoj Žižek: Problemet är att ingen av dessa sidor lyssnar på motargument. Exempelvis, här i Slovenien, när jag påpekade att om man behandlar Ukrainas försvar som ett proxykrig för NATO så förolämpar man i grund och botten ukrainarna, så verkar folk inte förstå det. Ukrainarna framställs som om de kunde välja fred men i stället bestämt sig för att ägna sig åt ett krig som tvingat en fjärdedel av dess befolkning på flykt, bara för ett proxykrigs skull. Men i verkligheten handlar det om deras överlevnad.

De lyssnar inte på det. De påstår att fred är det allra viktigaste värdet, men här finns ironin: i mitt land försvarar den vänster som påstår detta minnet av partisanerna från Jugoslavien, speciellt i Slovenien, som kämpade mot tysk ockupation. Partisanerna gjorde något mycket likt, och man skulle kunna hävda mer extremt, än vad ukrainarna gör nu. De gjorde motstånd mot Tyskland, avrättade ofta gisslan och genomförde våldsamma handlingar. Samtidigt innebar ideologin som hävdades av de högerkrafter som samarbetade med Tyskland att motstånd inte var möjligt eftersom det skulle hota den slovenska nationen. Så här är paradoxen: samma människor som försvarar motstånd då – när Slovenien var mycket mer sårbart än Ukraina, utan stöd från NATO – förespråkar nu fred och ignorerar situationens komplexitet.

De påstår att ukrainarna är galna, anklagar dem för att pressa Väst till att använda kärnvapen. Men i den verkliga debatten i Väst är det ingen som talar om att använda kärnvapen först – det är Ryssland som ständigt kommer med dessa hot. Var sjätte månad fortsätter Putin och hans allierade, speciellt galningen (ryska säkerhetsrådets vice ordförande) Dmitrij Medvedev att eskalera retoriken. Medvedev är bara ett verktyg för Putin – han säger mer extrema saker medan Putin vet hur han ska manipulera situationen. Det som är så galet är att när Ryssland hotar med att använda kärnvapen först så accepteras det bara som ett faktum. Men när Ukraina bara vill försvara sig (genom att slå mot mål på ryskt territorium), utmålas det som en galning som försöker provocera Ryssland. Jag tycker det är förödmjukande.

Jag gjorde en gång jämförelsen: det är som en kvinna, Ukraina i detta fall, som blir brutalt våldtagen. I desperation försöker hon göra något – vad skulle du göra om du var i den situationen? Jag kan bara som man föreställa mig, kanske du skulle klösa, försöka träffa hans ögon, eller vad du nu kan göra för att överleva. Och då skulle Västs svar till denna kvinna vara: ”Det är för smärtsamt, provocera honom inte.”

Den här grundläggande förvirringen skrämmer mig. Jag tror att den kommer att bidra till slutet för vänstern så som vi känner den. Någon form av vänster kommer att överleva, men just nu, i länder som Tyskland och Storbritannien, står den verkliga konflikten mellan moderat konservativa centrister – som det brittiska Labour, som nu är i huvudsak moderat – och de extremt konservativa. Det är samma sak med Demokraterna: de är de moderat konservativa som är emot Trump.

Är det inte en sorglig värld där de enda alternativen är mellan moderat konservativa som låtsas vara liberaler och extrema figurer som Trump som livnär sig på vanliga människors vrede? Jag är pessimist, det måste jag erkänna.

Översättning från engelska: Jan Czajkowski

Ödet ler inte längre mot oss, européer

Ur *Flamman* 22/2 2025

J.D. Vances uttalanden i München visar att skiftet om Ukraina handlar om något annat: att krossa Europas emancipatoriska arv.

Den andra raden i Ukrainas nationalsång, ”ödet/lyckan ler fortfarande mot oss, landsmän”, stämmer tyvärr inte längre. Än värre är att tillbakagången gäller hela kontinenten: ödet ler inte längre mot oss, européer.

Situationen är nu så allvarlig att samma gamla poänger måste upprepas, men kanske får de mer gehör nu när krisen öppet har brutit ut. Det står allt klarare att Trumps nya administration har kastat tiden ur led, både i USA och världen. Men varför är det just Europa som måste rätta till den?

Anledningen är inte bara att Europa verkar vara den stora förloraren i Trumps nya globala politik.

Vissa av oss minns fortfarande inledningen av *Det kommunistiska manifestet*: ”Ett spöke går runt Europa – kommunismens spöke. Alla det gamla Europas makter har förbundet sig till en helig hetsjakt mot detta spöke: påven och tsaren, Metternich och Guizot, franska radikaler och tyska poliser.”

Skulle vi inte kunna använda samma ord för att beskriva hur ”Europa” uppfattas i dag? Ett spöke går runt världen – eurocentrismens spöke. Alla Europas gamla makter och den nya världsordningens aktörer har förenat sig i en helig allians för att driva bort detta spöke: Farage och Putin, Alternativ för Tyskland och Orbán, invandringsvänliga antirasister och försvarare av traditionella europeiska värden, latinamerikanska vänsteraktivister och arabiska konservativa, bosättar-sionister på Västbanken och kinesiska ”patriotiska” kommunister...

Det finns en djup likhet mellan Trumps attacker på triaden klimatkamp/politisk korrekthet/hbtq, och konflikten mellan Ryssland och Europa. Man bör ställa en enkel fråga: vilken civilisation i dag förkroppsligar den treenighet som Trump attackerar? Svaret är endast en: den europeiska civilisationen, som upplysningens senaste version.

I en intervju den 15 juli 2018, strax efter ett stormigt möte med EU-ledare, nämnde Trump Europeiska unionen som den främsta ”fienden” till USA, före både Ryssland och Kina. Hans mål är att splittra Europas enhet, och hans ansträngningar får allt större stöd i flera europeiska länder: Ungern, Tyskland, Österrike, Under säkerhetskonferensen i München var USA:s vicepresident J.D. Vances första åtgärd att inleda en brutal ideologisk attack mot Europa. Han anklagade dess ledare för att inskränka yttrandefriheten, stå handfallna inför illegal migration och ignorera väljarnas ”sanna övertygelser”. Han ifrågasatte öppet om de värderingar dagens Europa står för ens är värda att försvaras av USA.

”Europa” är idag en arena för ideologisk och politisk kamp, där olika idéer om vad Europa är står i konflikt: den konservativa visionen om Europa som en samling kristna suveräna stater, den teknokratiska visionen av Europa som en ekonomisk enhet, och så vidare. Men vilket Europa är det egentligen som stör Trump och de europeiska populisterna?

Det är idén om ett transnationellt enat Europa, ett Europa som – om än vagt – inser att vi, för att hantera vår tids utmaningar, måste gå bortom nationalstatens begränsningar. Det är också ett Europa som desperat försöker förbli troget det gamla upplysningssidealet om solidaritet med de svaga. Ett Europa som är medvetet om att mänskligheten i dag är en och odelbar, att vi alla bor på samma jord, och att andras lidande också är vårt problem.

Det för oss till det skandalösa spektakel som kallas säkerhetskonferensen i München. Historikern Timothy Garton Ash ställde en avgörande fråga: ”Kommer denna fred att bli som Chamberlains ’fred i vår tid’?”

Mitt svar är att det kan bli ännu värre, eftersom vi nu lever i en ny tid av Brics-multipolaritet. De två ”fredsprocesser” som Trumps administration engagerar sig i – Gaza och Ukraina – är exemplariska fall av hur den framväxande Brics-världen fungerar: ja, den är multipolär, men på ett sätt där ett fåtal starka stater definierar sina egna intressesfärer och begränsar sina mindre grannars suveränitet.

Därför uteslöt Trump Europa ur fredsförhandlingarna med Putin: även när de två är oense i många frågor, talar de redan samma språk. Inte konstigt att Trump också föreslog att Ryssland skulle återupptas i G7, som ett tecken på en allmän normalisering av Ryssland.

Europa borde dock inte bara sträva efter att bli en av stormakterna i Brics – det borde bli en *undantagsplats*, som erbjuder stöd till de nya Brics-supermakternas offer.

Så vad kan Europa göra? Yanis Varoufakis [beskriver](#) vår situation som ”Europas sista chans att återta självständigheten från USA.”

Det finns mycket som kan göras.

När det gäller Gaza skulle Europa enkelt kunna gå längre än att bara fördöma Trumps övertagande och organisera en massiv humanitär insats: skicka mat, medicinsk utrustning och tält från havet och Egypten. Om USA och Israel blockerar hjälpen skulle sanningen bli omöjlig att ignorera, och Trump skulle tvingas argumentera att konkret hjälp till palestinier i Gaza ”får dem att lida mer.”

När det gäller Ukraina räcker det med att lyssna till Volodymyr Zelenskyjs förslag den 15 februari 2025 i München:

”Låt oss vara ärliga. Vi kan inte längre utesluta möjligheten att USA säger nej till Europa i en fråga som hotar Europa. Många ledare har talat om ett Europa som behöver sin egen armé – en europeisk armé.”

Ukraina står nu inför ett svårt val mellan USA och Europa. Hittills har det kunnat förlita sig på båda, men nu har sprickan öppnats helt. Budskapet från den amerikanska regeringen är tydligt: förhandlingarna sker mellan USA och Ryssland, och Ukraina ska ansluta sig senare – med andra ord, dess roll blir att skriva under det stormakterna beslutat, med hotet att om det vågar säga nej, kommer det att lämnas åt sitt öde. Eller åt ett Europa som utestängs, trots att kriget utspelar sig här.

J.D. Vances utfall mot Europa gör det tydligt att det verkliga målet för skiftet inte är Ukraina, utan Europa självt, dess emancipatoriska arv. Frågan som kvarstår är: kommer Putin att ta förhandlingarna på allvar, eller är de bara ett led i en fortsatt rysk expansion? Svaret behöver inte sökas den ryska folksjälens djup, utan beror i hög grad på hur andra reagerar på rysk politik.

Så vad mer kan Europa göra för att hävda sig som en självständig makt?

För det första måste Europa tydligt (åter)definiera sig självt – och redan här uppstår problem med stater och populistiska krafter som är emot ett enat Europa såväl som dess emancipatoriska arv.

För det andra är en del av denna omdefiniering militär autonomi. John Bolton förutspår att Trump kommer att dra USA ur Nato – låt oss hoppas att detta händer och att Nato blir den väpnade styrkan för ett enat Europa.

För det tredje måste Europa omvärdera sin ekonomiska politik i riktning mot större samordning och – för att använda det förbjudna ordet – *planering*, en storskalig och obligatorisk sådan, inte bara vag ”samordning”. Det finns inget annat sätt att hantera hoten mot vår överlevnad.

Låter detta utopiskt? Absolut inte – tänk bara på några av de mest framgångsrika ekonomierna i världen där ekonomin är noggrant reglerad och styrd av statliga apparater, från Schweiz och Singapore till Sydkorea.

Med andra ord, den hållning Europa borde anta i dag är den av *principfast pragmatism*. Groucho Marx sade: ”Det här är mina principer, och om du inte gillar dem har jag andra.”

Den skiljer sig från *oprincipiell pragmatism*, som när de mäktiga ändrar sina principer för att behålla makten. I fredsförhandlingarna om Ukraina framställer sig Trump som en pragmatisk realist som föreslår att alla sidor väljer det mindre onda – men som ingen mindre än Grateful Dead-sångaren Jerry Garcia sade: ”Att ständigt välja det mindre av två onda är fortfarande att välja ondskan.” Men även från *dogmatisk principfasthet*, där man håller fast vid sina principer även om det leder till kollaps.

Principfast pragmatism handlar inte om att hitta balans mellan ytterligheterna, utan om något mer precist: när en situation förändras radikalt måste vi ändra många av våra specifika positioner, just för att förbli trogna våra grundläggande principer.

När det gäller Europa handlar den principiella aspekten om ovillkorlig trohet till upplysningsens arv, och den pragmatiska om många oförutsägbara och svåra beslut. Europa betraktas inte längre som USA:s främsta allierade, så en möjlighet som bör övervägas är en strategisk allians med Kina mot den nya stora axeln mellan USA, Ryssland och Indien – även om Kina står närmare Ryssland i Ukrainakriget skickar landet tydliga signaler om att det inte fullt ut stödjer den aggressiva ryska politiken.

Europa bör se sin pågående kris som en möjlighet att återhävda sig självt och bygga upp en ny styrka. Macron gjorde rätt i att samla europeiska ledare till ett akut toppmöte i Paris, men problemet är hur långt denna grupp är beredd att gå. Blir det bara ännu en deklARATION som fungerar som en ursäkt för att inte göra något?

De senaste decennierna har Europa varit fullt av sådana deklARATIONER. Min slutsats är därför inte försiktigt optimistisk, utan pessimistisk – med ett hopp om att mirakel kan ske. Striden är nästan förlorad, men ännu inte helt förlorad.

Vi hör hela tiden att Europa halkar efter USA och Kina inom digitalisering och AI. Men ibland är det bra att vara sen: på så sätt låter vi andra göra de oundvikliga misstagen och kan gå in i processen på ett mer adekvat sätt. Här bör vi minnas Nietzsches maxim: ”Det som inte dödar mig gör mig starkare.”